

I a

Aanvullingen op verslag Kapitein Dr. J. M. Somer, opgemaakt te Paramaribo, d.d. 10 September 1942.

Aangezien ik een der weinige achtergebleven leden was van G.S. III A, na het vertrek der leiding van die sectie naar Engeland gedurende de Meidagen van 1940, besloot ik het werk van de Inlichtingendienst zo goed mogelijk voort te zetten.

Na de capitulatie vestigde ik mij weer te Breda, waar ik de functie kreeg van Directeur van het Ethnografisch Museum der K.M.A. Dit had vele voordelen. Ten eerste kon ik daardoor contact onderhouden met mijn oud-leerlingen, en in de tweede plaats kon ik het Ethnografisch Museum gebruiken als ongemerkt hoofdkwartier van mijn werkzaamheden. Dit had tot voordeel, dat geen enkel stuk thuis behoefde te worden bewaard en mijn contacten ongemerkt als bezoekers van het Museum doorgingen.

In de eerste maanden na de capitulatie werd orienterend werk verricht. Eén der trouwste bezoekers van het Museum was Dr. Willer, de adjudant van de Duitse divisiecommandant van Breda en omstreken. Willer was vroeger lange tijd in Indië geweest en was geen Nazi. Hij sprak als regel zeer vertrouwelijk met mij en behalve, dat ik op deze wijze veel te weten kwam, beloofde hij mij steun voor het Museum. Hij zou er zorg voor dragen, dat het in zijn staat bleef en niet door de vijand zou worden aangerakt. Inderdaad is gedurende de oorlog het Museum in zijn oorspronkelijke staat gebleven en is er niets weggehaald van de enorme hoeveelheid koperwerk, goud en zilver. Of dit geheel aan Dr. Willer te danken is geweest, kan ik natuurlijk niet bevestigen, doch een feit is, dat ik geheel rustig in het Museum mijn ondergrondse werkzaamheden kon verrichten en van Willer belangrijke gegevens ontving tijdens mijn gesprekken met hem. Zo was het mij mogelijk het gehele hoofdkwartier van de Duitsers in de Boschstraat te bezichtigen, kaartkamer, telefooncentrale enz. Zulks was mij van groot nut, omdat ik daardoor een indruk kreeg van de Duitse organisatie. Tevens kon ik in mijn gesprekken met Willer ongemerkt de bij mij binnenkomende gegevens toetsen aan de werkelijkheid.

In het najaar van 1940 kwam een oud-leerling, de cadet-vaandrig Sjoerd Nauta mijn hulp vragen voor het tot stand komen van een verbinding met Engeland. Nauta beweerde, dat hij radiotelegrafisch contact had met Engeland, doch dat van de overzijde niet werd geantwoord. Aangezien collega's van hem een poging zouden doen Engeland te bereiken, vroeg hij mij om introducties bij de chefs van mijn oude dienst, die te Londen vertoefden. Wij hebben toen samen in code een bericht

opgemaakt, vergezeld van een kaartje en gegevens over roepletters en golflengte van het door Nauta gebruikte radiostation. Dit kaartje met bijlagen is inderdaad in Engeland aangekomen en afgeleverd bij mijn oude chef, Overste Van de Plassche, die het doorgegeven heeft aan de Britse dienst. Ik heb de zending na mijn aankomst in Londen aangetroffen bij S.I.S., dat inderdaad gepoogd heeft het Nederlandse station te bereiken, doch zonder resultaat. De stukken zijn nog in mijn bezit en kunnen worden getoond. Later bleek, dat van den beginne af aan verraad in het spel moet zijn geweest. Nauta werkte n.l. met een zekere Jansen te Amsterdam, die met de vijand samen spande. Ook was een provocateur, genaamd Stelbrink, uit Oegstgeest in het spel.

Afgescheiden van het contact met Nauta, die het Westen van het land bewerkte, werd in het Zuiden van Nederland begonnen met het verzamelen van inlichtingen. Als voornaamste werkers in het Zuiden traden op de luitenants Brejaart, later gefusilleerd, Piet de Kort, Frans Graal en later de reserve-kapitein Dr. Albering, leraar aan het Lyceum. Overal pikte ik echter de graantjes op en ging er veel zelf op uit. Dagen en nachten lang reisde ik per fiets door Brabant en had veel belangstelling voor Gilse Rijen en het spoorwegverkeer.

Alle gegevens werden geregistreerd, getikt en in kaart gebracht. Dit geschiedde in het Museum, waar ik dikwijls sliep en mijn veldbed was opgeslagen.

Door De Kort kwam ik in contact met een zekere Michel te Baarn, die bewaarde reserve-kapitein te zijn, in het bezit te zijn van een geheime zender en opdrachten te hebben uit Londen. Persoonlijk bezoek aan Baarn, waar hij in villa Torenzicht woonde, bracht mij tot de overtuiging te doen te hebben met een gevaarlijke fantast en gek, die niettemin meende de Nederlandse zaak te dienen. De Kort heeft met hem veel last gehad, aangezien Michel later zijn z.g. hoofdkwartier naar 's Hertogenbosch verplaatste en daar veel brokken maakte. Tenslotte is Michel gearresteerd en gefusilleerd.

Ondertussen stapelde het verzamelde materiaal zich op en er was geen gelegenheid het te verzenden, afgezien van een hoeveelheid, welke is medegenomen door de latere Kapitein Cees de Graaff van B.I., dus niet Cas de Graaf, die ook het bovengenoemde kaartje over de radio-verbindingen heeft meegenomen en afgeleverd. Al met al was er echter van een regelmatige verbinding geen sprake en werd het hoofd gebroken om deze te verkrijgen. Want er werd veel geld uitgegeven uit eigen zak en het uiteindelijke resultaat was maar half.

Door Nauta kwam ik in contact met andere oud-leerlingen, n.l. de cadetten Gijs de Jong, Kist, Van Olmen, Knoop, Timmermans, Van Olmen en ~~de luitenant van de Plassche~~

de luitenant Loe de Klerk. Velen van hen zijn later door de vijand gearresteerd en gefusilleerd. Met deze oud-leerlingen werden verschillende besprekingen gevoerd, o.a. te Sijedam, ten huize van de Heer Drost, te Haarlem, ten huize van Timmermans en te Breda. Aangezien de jongelui nog al gevaarlijk deden en geen ervaring hadden, was het een moeilijk karwei om hen in toom te houden. Doch ik wist het zo ver te krijgen, dat een bepaalde ploeg er op uit zou gaan, om te trachten via België en Frankrijk koerierslijnen te organiseren naar Zwitserland en Spanje. Met dit werk belastten zich voornamelijk De Jongen Kist. Zij trokken naar België en Frankrijk teneinde contacten te vestigen en kwamen op geregelde tijden terug.

*nieuw was
niet Navis
dus een
andere
4/8/50*

Inmiddels was mij namens de O.D. gevraagd, bij monde van luitenant Navis, om op te treden als commandant van de O.D. voor het district Ginneken. In aanvaardde deze functie, waardoor mijn gezichtsveld werd uitgebreid en het terrein van de inlichtingendienst kon worden verbreed. In Maart 1941 vielen vele arrestaties in de O.D. te Breda en dat snapte ik aan arrestatie, omdat ik toevallig te Utrecht vertoefde. Wel werd grondige huiszoeking gehouden, doch tot arrestatie kwam het niet. Wel ben ik toen geruime tijd ondergedoken. Het Museum liet men echter met rust. Door de vele arrestatie in de O.D. gaf de verbindingsofficier, luitenant Navis, de opdracht het voorlopig kalm aan te doen, zodat het accent bleef rusten op het inlichtingenwerk.

*9/5 Navis
Dec. '41
4/8 '46*

Later in 1941 deed de O.D. het verzoek om het gewestelijk commando van Noord-Brabant te nemen, doch aangezien ik het te druk had met de inlichtingendienst, was ik alleen genegen dit commando op mij te nemen, indien Brabant in twee delen werd gesplitst, hetgeen geschiedde. Ik werd toen gewestelijk commandant van West-Brabant. In die tijd had ik contact voor de O.D. met de luitenanten De Jonge Melly en Navis, alsmede met Generaal Van de Kastele te den Haag, met wie ik in verband met het grensgebied Dordrecht enkele besprekingen voerde.

Door de O.D. kwam ik in het najaar van 1941, of in het zeer vroege begin van 1942, in contact met Ir. Han van Hattum uit den Haag. Deze was werkzaam in de inlichtingendienst van de O.D. en worstelde met dezelfde problemen als ik, n.l. de verzending der stukken. Wij hielden geregeld contact, en doordat ik inmiddels een coverfunctie bij Philips had gekregen, n.l. leraar in de Maleise taal, kon ik een spoorwegabonnement nemen, waardoor ik Van Hattum eens per week in de meest afgelegen delen van Nederland kon ontmoeten op vertrouwde adressen.

De werkwijze werd toen als volgt. Van Hattum verzamelde alle materiaal van de O.D.; ik deed hetzelfde voor het Zuiden van het land en

van de gezamenlijke stof werd een gemeenschappelijk rapport opgesteld. Hierdoor werd duplicatie vermeden en werd tevens een goede controle mogelijk op de van alle zijden binnenkomende berichten. Van Hattum had zijn rapporten A-C rapporten genoemd en deze benaming bleef behouden, ook na onze samenwerking. Het zou mi het grote vraagstuk worden op welke wijze deze rapporten, met daarbij behorende kaarten, naar Engeland zouden worden verzonden. De tijd van microfoto's was toen nog niet aangebroken, zodat de zendingen een respectabele omvang hadden.

Ook hier scheen het licht door te breken. Eind November, of begin December 1941 kwam Gijs de Jong plotseling weer uit de lucht vallen, na een reis door Frankrijk, en meldde zich met verheugend nieuws. Hij had in Frankrijk op toevallige wijze na een arrestatie kennis gemaakt met een Frans officier, die hem zijn hulp had aangeboden. Deze officier beweerde mij te kennen van het A.H.K. te Den Haag en bleek later een gewezen militair attaché te zijn. De Jong had afspraken met deze officier gemaakt, die Hoofd bleek te zijn van het illegale IJthor Bureau en die zich Le Saule noemde. Samen met Kist waren toen afspraken gemaakt en De Jong en Kist verzochten mij namens Le Saule de leiding in handen te nemen van de Nederlandse inlichtingendienst en nauw samen te werken met de Fransen. Le Saule steunde financieel, wat wel nodig was, aangezien onze middelen uitgeput begonnen te raken.

Bij de besprekingen met Kist en De Jong bleek, dat het huis van de familie Van Niftrik te Putte doorvoercentrum zou worden van de rapporten. Tevoren had ik de naam van Van Niftrik reeds horen noemen, doch om veiligheidsredenen trad ik zelf niet in contact met hem en zijn omitsprekelijk dappere vrouw.

Thans werd het echter zaak, om persoonlijk de zaken met Van Niftrik te regelen, temeer daar mij bleek, dat verschillende zendingen der A-C rapporten reeds hun weg over Van Niftrik hadden gevonden. In België waren verschillende tussenadressen, welke in mijn rapport van 10 September 1941 reeds zijn genoemd. De organisatie klepte toen als een bus en in feite is in het najaar van 1941 de eerste regelmatige koeriersverbinding voor de inlichtingendienst naar Engeland geopend. Zowel de O.D. als mijn groep konden toen onze stukken regelmatig verzenden. Het contact met Van Hattum werd steviger aangehaald en er was inderdaad zeer druk werk, Kist fungeerde als regel voor koerier, terwijl ook Vinkesteyn als invaller fungeerde. Gijs de Jong vertrok voorgoed naar Frankrijk, waar hij als liaison bij Le Saule optrad. Afgezien van verdere pogingen op dit gebied mag worden gezegd, dat eindelijk door samenwerking van velen en door grote moed van de

gehele organisatie een begin was gemaakt met een regelmatige dienst.

Na begin 1942 kwam ik geregeld in contact met Van Niftrik en zijn echtgenote, wegens het persoonlijk brengen van stukken en rapporten, welke verzonden moesten worden en voor bespreking van aangelegenheden voor de organisatie. Normaal trad als mijn koerier op de luitenant Brejaart, doch aangezien deze veel op reis was voor het verzamelen van inlichtingen, moest ik zelf dikwijls per fiets en bus met grote zendingen reizen, wat vele risico's met zich mee bracht.

Tegenslagen bleven niet bespaard. Zo werd Kist in Januari 1942 te Brussel met een grote zending rapporten gearresteerd en later gefusilleerd. Ook Vinkesteyn offerde zijn leven op, evenals Loe de Klerk. Het pionierswerk heeft vele slachtoffers geëist, want ook Brejaart werd gearresteerd en later gefusilleerd. Niettemin werd er met grote vasthoudendheid verder gewerkt, ondanks alle dreigende gevaren. Medewerkers in het Westen van het land waren Gerard van der Sakriek, en G. van der Bijl, alsmede Wim 't Hart. Zij zijn allen op een gegeven ogenblik gearresteerd. Mijn contact Melzer werd eveneens door de vijand opgepakt en gefusilleerd.

Nog eenzamer zou de situatie worden, toen in het begin van Maart namens de O.D., bij monde van de Heer Bakker te Schiedam, aan mij werd verzocht hulp te verlenen aan twee uit Engeland gearriveerde parachutisten, die onvoldoende middelen hadden. Zo werd bijv om staftuig te verzocht. Ik verkreeg van de toenmalige luitenant Mohr van de Genie twee volledige kaartentrommels voor deze parachutisten. Het contact zou worden opgenomen via Van Hattum en de inspecteur van Politie Moonen te 's Gravenhage. Afspraken waren reeds gemaakt en ik zou Van Hattum op 12 Maart 1942 voor een programmabespreking ontmoeten te Hildesheim. Op de afgesproken plaats werd ik door de luitenant Portier van de O.D. gewaarschuwd, dat Van Hattum enige dagen geleden was gearresteerd, evenals Moonen en anderen, naar ik meen ook mijn koerier Wegeriff, die als verbindingschakel tussen Van Hattum en mij optrad.

Vermoedelijk waren de agenten, met wie ik een bespreking zou hebben de S.O.E.-agenten Van der Reyden en Ter Laak, aangezien de naam van Kapitein Derksma uit Londen werd genoemd. Deze agenten, met wie het England-Spiel begon, zijn eind Februari in Nederland door de Duitsers voor het begin van het England-Spiel bemt, zodat ik de dans wel juist op tijd ben ontsprongen.

Van de leiding van de O.D. werd mij door Portier de raad gegeven de zaken voorlopig stop te zetten en zeer voorzichtig te zijn, een raad, welke inderdaad niet overbodig was, toen bleek, dat op 12 Maart 1942 de Sicherheitspolizei uit den Haag bij mij thuis verscheen om mij te

arresteren. Van Eindhoven teruggekeerd zijnde in het Museum, waar ik toen ook des nachts geregeld verblijf hield, werd ik door de amamsenis Assenberg gewaarschuwd, dat de Gestapo thuis zat en op mij wachtte. Ik heb ze rustig laten wachten, heb het resterende archief in het Museum verbrand en ben per fiets naar Bergen op Zoom gereden, om contact op te nemen met Brejaart. Aangezien de gehele zaak verraden scheen en het wenselijk was zoveel mogelijk te sparen en geen onnodige bravourstukjes uit te halen, besloot ik via Van Niftrik het land te verlaten. Ik kon mijn ervaring beter ten nutte maken in Engeland. De Kort en Brejaart namen mijn werk te Breda over. Op 13 Maart ben ik van Putte afgereisd naar Zwitserland, waar ik op 18 Maart des avonds arriveerde, via de tevoren opgebouwde koerierslijn, die toen goede diensten bewees.

Verdere bijzonderheden geeft mijn eerder genoemde rapport. Mijn vrijheid in Zwitserland heeft nog aan een zijden draadje gehangen, wegens mijn arrestatie op Duits verzoek, zulks wegens spionage in Zwitserland.

Na mijn vertrek werd de dienst normaal voortgezet; de zendingen bereikten, zij het ook laat, Zwitserland. In Mei kreeg ik te Bern contact met Le Saule en Gijs de Jong, toen een koerier van Le Saule arriveerde met een grote bundel A-C rapporten en een verzoek van Le Saule aan Generaal Van Tricht om mij naar Vichy te zenden ter vervanging van De Jong, die door Le Saule naar Engeland zou worden gedirigeerd. Ik heb dit verzoek met Generaal Van Tricht uitvoerig besproken, doch deze wenste mij voor het genoemde doel niet af te staan en besliste, dat ik door moest reizen naar Engeland. Het bleek echter, dat de dienst nog werkte en de lijn nog intact was, ondanks het feit, dat de contacten te Antwerpen kort na mijn doorreis eveneens waren gearresteerd, evenals Karel Derksen van Angeren, aan wie ik op 14 Maart 1942 op doorreis te Antwerpen mijn dienst had overgedragen en aan wie door mij in Nederland de benodigde contacten waren verstrekt.

Mijn verblijf in Zwitserland diende om met Generaal Van Tricht de grondslagen te leggen voor het latere contact, dat ik als Hoofd van B.I. te Londen mocht voortzetten. Dit contact is mede daarom zo nuttig geweest, omdat ook de Van Niftriks in Augustus moesten uitwijken naar Zwitserland. Zij traden toen in dienst bij Generaal Van Tricht en feitelijk is nadie tijd pas een goede verbinding van Zwitserland via de Pyrenee tot stand gekomen, doordat koerierslijnen van Zwitserland naar Spanje werden georganiseerd en betere methodes werden ingevoerd voor het overbrengen der zendingen, door middel van microfoto's en handige containers.

Door een misverstand tussen de Departementen te Londen, werd ik

*I. Welts
Op tekening
de Breda
des weder-
landse re-
gering.*

als K.N.I.L. officier naar Suriname gedirigeerd voor het afriichten van recruten, een merkwaardige bezigheid na alle ervaring, die ik in de inlichtingendienst had opgedaan. Niettemin konden de Van Niftriks te Bern hun ervaring toepassen en is het mij gelukt om Gijs de Jong in Lissabon van boord te krijgen met een gefingeerde appendicitis, zodat hij naar Londen kon doorreizen en aldaar voorlopig aan het werk kon gaan.

In October 1942 ontdekte Z.K.H. Prins Bernhard mij bij een inspectie van mijn Bataljon te Paramaribo en werd door de tussenkomst van Z.K.H., die mij zo spoedig mogelijk te Londen wenste te zien, bereikt, dat ik na een tijdverlies van drie maanden zo spoedig mogelijk naar Londen kon afreizen. Prins Bernhard informeerde tijdens zijn verblijf te Paramaribo belangstellend naar de bron der A-C rapporten, welke inderdaad te Londen waren aangekomen. Ik trof deze later aan in het archief van Kolonel de Bryne, zodat het werk in Nederland niet tevergeefs is geweest. Tevens vernam ik later, dat het contact tussen Generaal Van Tricht en Le Saule eveneens kort na zijn vertrek uit Zwitserland tot stand was gekomen en dat Le Saule persoonlijk te Bern was geweest.

Na de vele ernstige moeilijkheden in den beginne, doet het goed aan te weten, dat tenslotte uit de beginorganisatie een goed functionerende dienst is gegroeid, n.l. Bureau Inlichtingen. Want zonder twiffel heeft B.I. veel profijt getrokken van de oorspronkelijke medewerkers en koerierslijnen en de hulp der Fransen, alsmede van de vele contacten, welke waren gelegd door onze medewerkers vóór de oprichting van B.I.

Later te Londen kon o.a. opnieuw verbinding worden verkregen met de groep Pietab van De Kort; de O.D. en andere groeperingen. De gelopen risico's en gevaren zijn dan ook niet vergeefs geweest en het oorspronkelijke werk heeft m.i. rijke vruchten afgeworpen. Ik mag mij ontslagen achten van de plicht om verder in details op mijn werk in te gaan en meen te mogen volstaan met het bovenstaande, aangevuld met mijn oorspronkelijke rapport. Helaas kunnen vele mijner trouwe, oorspronkelijke medewerkers geen getuigenis meer afleggen van hun samenwerking met mij aangezien zij het leven verloren bij de uitoefening van de vrijwillig op zich genomen taak in een tijd, dat velen - waaronder tal van beroepsofficieren - weigerden de handen ineen te slaan, omdat dat gevaren medebracht voor hen en hun gezin. Met des te groter dankbaarheid gedenk ik hen, die hun jonge leven gaven voor het Vaderland. Een lange rij trekt voorbij als ik hen he-

rinner: Han van Hattum en broer, Kist, Van Olmen, Vinkesteyn, Melzer, Wegeriff, Brejaart, Moonen en zovele anderen, die in de organisatie naamloos waren en geen direct contact met mij hadden. Vele anderen leden jaren in concentratiekampen, zoals Nauta, Noto Soeroto, Vermeulen en leden onherstelbare schade aan hun gezondheid. Doch allen waren pioniers en reeds daarom dienen hun namen mer ere te worden genoemd. Later, toen uit Londen de helpende hand werd geboden, werd het werk, hoewel nog steeds zeer riskant, toch gemakkelijker, omdat agenten werden gezonden, radioverbindingen werden geschapen, technische hulpmiddelen werden verstrekt en koerierslijnen regelmatig fungeerden, geldmiddelen ter beschikking werden gesteld en persoonlijk contact met Londen mogelijk werd te Stockholm en Madrid. Wij hebben die tijd niet gekend en werkten in de mist. Niettegenstaande dat, ploegden wij in de jaren 1940, 1941 en 1942 de voren in de akker, welke later intensief zou worden bewerkt. Wij riskeerden daarvoor ons leven, gaven daarvoor onze laatste financiële middelen en de enkelen, die het noodlot wisten te ontlopen, waaronder ik zelf, denken met eerbied aan hen, die thans voor eeuwig rusten. Dank zij hen, is B.I. geworden tot wat het kon zijn. Voor velen is dit onbekend, doch het is goed om zulks nog eens vast te leggen, want de wereld vergeet snel, vooral als de feiten niet zijn vastgelegd.

10. e. droppung na Albrecht, die als eerste aansloot op mijn broer te Assen, met kreeg. Tenslotte de contactadressen van Steen, Adriaan en van Roon te Einshouwe bij de Duitse Koning. De menschen van mijn dienst die verkeerden alle mogelijke help. Introductie van Rudi bij Hamming van de O.D. te Einshouwe. De Duitse Koning bij de van Roon te Assen. De Duitse Koning bij mijn jongere broer te Assen te Assen.

Blaricum, 18 Februari 1950.

Naar waarheid opgemaakt:

De Kolonel der Inf. K.N.I.L., d.d.

J. M. Somer
 (Dr. J. M. Somer).